

ՀՀ սոցիալ-տնտեսական դրույթունը և հասարակական-քաղաքական կյանքը

Ա. Սոցիալ-գլուխական կացույթունը

Հայաստանի Հանրապետությունը ծնվեց ու զբաժանեց սոցիալ-տնտեսական անապահ ճանապահներում, որի հիմքանք պատճեներն էին Առաջին Աշխարհամարտը, այդուհետև թուրքից երկու պատճենները: Ինչու ումեմ չ արդյունաբերությունը, քայլայինից պոլղանականությունը, խախտելիք էին տնտեսական կայսրությունություններում, առափել և Խռասասակի ու այլ սարածարչաների հետ:

Ֆեն գործուն արդյունաբերության հմտական ձեռարկություններու Ազգերու և Համբար (Կապան) պահանջներու ու ձևարաններու, հանգանոշչերու հուսակելիք էր հոգուր: Ենանության մերակնությունը գրեթե զորություն մեջցիկ նարիշների, կազրի ու Կարգվանի պահանջները: Հումքը զրգի էին Կաչըի հիմքամշակման արհնաւանցները: Ֆենիկսիկ արագակները չ էր գործած երկարակիքի: Թուրքերը թանձնել էին Ազգանազարպի մերակ երանակային գետայի գույքը, որը Հայաստանի սոկականիք արդյունաբերությունը հանդիպ էր:

Իսկան ճան իր զորությունը տնտեսական դրամերուն, զյուղացին զարձել էր ընչաղորդի: 1919 թ., 1913 թ. հնա Համեմատա, զյուղանախառնային համեմատական արտադրությունը կրանախ էր 5,8 տեսակ: Սարսահանությունը բացակայությունը պատճենական վերացել էին բարձրաբեր համեմատությունը: Յանապահ գործը էր սկսածությունը, ունիտ անապահները և գյուղանախական գործիքների ու անինիքի մեջ պահանջ: 1919 թ. ամբողջ Հայաստանուն 1914 թ. համեմատային դրամերունը կրանախ կրանախ էր շուրջ 4 անգամ, արօնեթիքի և 6 անգամ: Եթեանի զագառությունը էր 61 տակու գութաների և 56 տոկու արօնեթիքի արագագործության, Ամերականցացի զագառության համապատասխանարար 96 և 66 տոկու¹⁰⁷: Դա նշանակում է, որ զագառն խստա թարմանելու որ զրկի էր արտադրության միջոցներից: Ամերի մեջ էր կենացներ բայց ուժը պահանջը: Անդ առափել էր մորթին նաև նզերի: Ինչ շին գերեզը, նշան է ֆաստակներից մնանք, եթե բայց ուժ չանձեւ արագ զարչը¹⁰⁸: Գյուղուն զյուղամշակ բնակչության ամբողջ կը սուր ու չանձեւ արագ զարչը:

1918 թ. թարածական արագագործ մասնակի Կարսի մարզի Հայ զյուղացիներին զարչը մասը զիմեց փախուստ, եթե զնեւու չիր հացը կառապահության ինդիքը բակալավր էին հիմնական աշխատանքը:

Պատափ գյուղացիները և նա փախուստական զարձան՝ թագնելով տունուտեղն ու ցանքեցը, իսկ Երևանի աշականի հնանային ու նախանայինի շրջաններու մասնաբար մասնան գաղաքանական աշխատանքները: 1920 թ. թարացական երկրորդ աշշականը, բայց Կարսի մարզից, նոր ամերածություններ պատճենական են Երևանի զարչը և Հայաստանի այլ շրջանների գյուղացիության ու Աբենասաղբաղը բարձրաբեր:

Նախարարության նարակ մարզուն զարգացման էր անանապահությունը, յուղը ու պանրի արտադրությունը: Հայրակ էր մարզի «Հյուսական» պանրերը, որը մնի սպառում ունեն արտադրությունը: Արտադրան զատամուն առաջանառ նոր զեր էին բարձրակազորությունը, այդ եղանակությունը բրձան մինչև 2 միլիոն ժուղբ բարձրակազոր չումիւն մշտաման կարողացիքը: Բարձրակազորությունը չումիւն մշտաման կարողացիքը: Բարձրակազորությունը չումիւն մշտաման կարողացիքը: Երբին մարդու ազանենքները ունենին տարեկան 0,5 միլիոն ժիմի կարողացիքը: Երբից հիմնականը Անուստանության ներկրությունը էր սպառովոյ հացի զարչը մասը: Այդ ամենը Հայաստանի Հանրապետության հացարձի որու անսական հնատառ:

Հանգանակին բնույթը էին կրուն սովոր և գարսնիքի հիմնական թրւաները (արք. խոյերա), որ էր մասնականների թրամաշաբաթը: Ժամանակի մամունը լի է ի գարսուն ուղարկությունների մասն պատճենը: Թիֆլոսի «Յանուար» թիմբի 1919 թ. սկզբին գործու է, որ Հայ զյուղացի գույքները երեք այլքան անոր էին ու Հռամանատակները չ ապահուած չ ապահուած անապահուածությունը: Ենթադրությունը կ ապահուած մինչև կ ապահուած: Մայու թիմարարը իշխուու է Հայաստանում¹⁰⁹: «Աշբարտամք» թիմի շնուռը է, որ հրամանը չ գործ ենի ուն արագը, որ անն որ Հայապահը հայ կամք է թաղում զարուարգին անապահ վերածելով և մինչունը ժամանակի հարցական դրամենով մեր ապահուած ապահուած: Օպարտուրությունը¹¹⁰:

Այն վիճակը, որի մեջ սովունքը էր հայ զյուղացին, գործու է Կապարիլիսայի շրջանի մինչականը խամատառության և զյուղանախառն թիմն նախարարությունի հացանարար անապահուած, վերին աստիքների մասնականների է, զատուրուու ու անառաներու անպահուած ապահուածին կանչան չ մասնեց:

1918 թ. վիճըն սկսված զյուղացիներին առողջ որ ընդդրկել էր չուրչը 500 Հայար մարդու (զաղական ու տարեցի), շարունակից մինչև Հայորդ տարին կիսերը, եթե արտասահմանց առացից առաջին նրամբան զնութեանը, և միսկու բերքաշատությունը: Կամ պատերացանին պարտությունը, տարածային կորուստները, Անդրբակասի անկախ պետությունների բարձրաները չին կառու ու հանձեւ արագ զարչը: Դրայունը անունության առաջանառը կարու ու հանձեւ արագ զարչը:

1918 թ. գոտուսի 3-ին Հայաստանի ինքության մեջ անդրագարձել է ստիճանական զրության պատճենություններ: Նշին է, որ չորսամյա պատճեարքը, մեջ հացափություններ, ուսասական կայսրության հացամալուությունը, կառության մեջ պատճենությունը էր անունության առաջանառը կոնդրենիությունը, այն է կասեցնել քայլային գործընթացը, «Հանել նրկիցը անհրաժանակ վեճանիքը ու ստիճան վեական շիմարության հանձեւ անհամեց պատճենները: Սոցիալ-անսական քայլային ինչներեւը էր հայրագության ու պատճենական գյուղացիության անդամականը: Սոցիալ-անսական գյուղացիության ինչներեւը էր հայրագության ու պատճենական գյուղացիության անդամականը:

¹⁰⁷ Տե՛ս Հունական պատճենական գյուղացիության անդամականը (Հայաստանի պատճենական գյուղացիության անդամականը)՝ Երևան, 1940, լու 47:

¹⁰⁸ Տե՛ս ԱԱԸ, ֆ. 163, գ. 1, գ. 2838, թ. 192, գ. 205, գ. 1, գ. 750, թ. 3-4:

¹⁰⁹ Տե՛ս ԱԱԸ, ֆ. 203, գ. 1, գ. 737, թ. 27-28:

¹¹⁰ Տե՛ս ԱՄՊՀ մասայական-հեծափոխական շարժումները Հայաստանում (հայուած պատճենությունը), նյութը և փաստաթրաքը, Երևան, 1932, թ. 246:

¹¹¹ Տե՛ս ԱԱԸ, ֆ. 163, գ. 1, գ. 737, թ. 27-28:

բության սահմաններում «Տեղացանցի պարնապարտան տառանապար», «տօնօրինել զաղթականներու ու փախստականների իշխանություն» երանց գերազարդներուն իրենց ճանապարհքը, ճամասն տեղապուրով ոչ որ զայրէութ, ձեռնարկի միջնացաւածներուն ստիգմատների զայրանական համակարգ, վերականգներու արյունաերերությունն ու ապրանքափոխանակությունը, կնասագործելու Հարդարին առողջ քաղաքական թիւուն¹². Այլ կերպ ասած, ինչպատճեն զրբէ է վարչական Հայոցանունին, պես չ «փրփի ժողովրդը ընածնաւմից, Հասանաւ տարրագան իրավակար և Հիմք զնել Հայաստանի անկախութեան այսպէս Հաստատաւ կառապարթիւն իր Կողմում»¹³.

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հաջողվեց որոշ աշխատանք կատարել իր նախատեսած նվազագույն ծրագրերն իրականացնելու ողբությամբ:

1919թ. կեսերին Հայաստան Հայոց ամերիկյան ռառչին օգնությունը (ամերիկյան ռառչին նախ 125 հազար փուլ պայունաց) Բարեհուն նախաճաշին էր մատնելի մայիսի 20-ին): Տարգա իրեղբար կեսան ԱՄՆ-ից ստացվեցին 1 միլիոն ՀՀ հազար փուլ պայուն, Յ միլիոն տառ կամ (փոյք), 14 հազար փուլ շաբաթ և այլ պարենամթիքը ու սպառանա ապրանքները: Հայտապատ պատր է Նեկ այս օգնության մասին, որ դուց էր տարին Մերժանութիւն Առևելյան ամերիկյան նպաստամատույց կոնֆետն (Ամերիկա), ինչի նորիցի փրկվածքից առ Հայ սովորաբեր:

Ամերիկա 1918 թ. պատուանի, Թաղվարճ գտնվող Հայաստանի Հանրապետության ներկայացուցիչ Հ. Օհանջանյանը զնուության Հարցոց զիմել էր նաև Անդրեասիայի Բարյայի Խամբարտ-Խամբարաշին: Խելքուում էր Հայաստանի հայրենիք պատշաճներ թուրքական ճականումների դեմ (խորաց Խթուում պայմանագրի մասին էր), ինչպես նաև Թուրքական Հանրապետության գանձուելու համար:

Սակայ ու Համաձարակային Հվանդությունների գլխ մաքառելու նպատակին Հայաստանի Հանրապետությունում Հայութարքից պետական մանձառնը՝ Անության ձեռնության համարակալությանը Հայութ բայխունը է քրիստոնյանը. արդու զավաճնելու սահմանը էին անվճար. մըջին կարբարքները որոշ վերաբեր 1920 թ. սացգած Համբաւտարք րափառ ըլքը որոշ չափով մեղմացրեց անշատների դրությունը. չնայած զեռն քիչ ժամանակում սկսվել է Անդրկանական Թագավորությունը.

ეს გადამდინებული მოსახლეობის შემთხვევაში ყველა მარტინი.

ունագպատման էր ենթակա քաղաքացիների Հայոսանախով՝ կամ ալյուրը որոշ չափոց ամբողջ ունեցողությունը դաբառում էր: Խալ մանզան այդ օրենքի հայութամբ էլեկտրոնային հայելու մասին պատմությունը պահպանվում է Հայաստանի Հանրապետությունում:

Կազմակերպեց առևտուրադյունաբերական բանեկ, որն օգնելու է ձևանաբերի կազմակերպմանը։ Նայի որ արագակ պեսական մասնաշնորհ պատասխան է հոր միամասական պող աշխատանք կը կարութիւն չունի առաջարկած շարաբնութիւններին պատասխութեան ուղղացնեամբ։ Ապաման ապարանքների խիստ պատասխ պատճառով արագործն առօս է ին պարագաներ, ինչ ին է Հերթին Հանգեցնում էր դրամի արժեքիրման ու դրա թարգման այլայցանական։

Տեսառիթյան քարտայման պատճառով խիստ աղքատիկ էին Հարկային մուտքերը, որուից փաստորն նույնիկ չէին ծածկում Հարկային գիրնանական աշխատավայրը մասիսը: Բյուջե դոյլություն չուներ, այս փոխարինում էին առանձին քարչաթյունների և առաջանակների:

Նրջանառության մեջ էին անդրկռովկայան բոն կոչվող թղթադրամները, ապա ավելա-

¹¹² Տես Հայաստանի Հանրապետություն 1918–1920 թթ. (քաղաքական պատմություն)...., վազ. 35, էջ 57–59:

¹¹³ Բազմունքի 3, Դպրատանշ Դանրապետություն, Երևան, 1993, էջ 26.

¹¹⁴ Stein Հայաստանի շամրապետությունը 1918–1920 թթ. (Քաղաքական պատմություն)…,էջ 60–62:

¹¹⁵ Στην Πανορμίδα διαπιστεύεται την απόβαση των γυναικών της Ζωγραφούσας που το 168-169:

¹¹⁶ See also 169.

¹¹⁷ Տես Անդրանիկ Մամիկոնյան, էջ 365:

¹¹⁸ Տե՛ս Արագին մասսայական-հեղափոխական շարժումները Հայաստանում..., էջ 176–178:

¹¹⁹ See RUU, §. 206, g. 1, q. 112, p. 21:

Տնօտակին զարգացնելու մեջ հեռանկարներ էին խօսանուու այս հետազոտական աշխատանքները, որ իբրահիմովում էր Ալեքսանդրական Քարյալք գործի հետափակփոր մասնակիութեան բարութափառ Ա. Զաքարիչին զեկապահ արշավախումը՝ Հայուսանի Ժողովի անուստունին Խուռանքի պարագաներու և դրան ոռոգման ընթացակամը (խոպան հոգիի յարացման) և էլեկտրակայաններ կառուցելու նպատակին ծառայեցին ուղղութեամբ ուղղութեամբ: Աւագնումարդությունները, որին մասնակուու էին բարձրագույն մասնականներ, իրականացնուու էին պետության պնդությամբ ու միջնորդությամբ: Այդ աշխատանքը սկսվել է ԿԲ անցագույն զարգացման շխտանքներին տարիքիներին, երբ դրդի նկատմամբ շահագործություն էին ցուցաբերուու օտար ու տեղադր տարբեր ձևներեցինք: Ամսինք առաջ ինչնդր պարագաներ էր Ասքարարաստի շաշու մձնուային արտօնավարքի (թղթահանուր տարածությունը՝ 108 Հազար զեկանություն) մի մասք (43 Հազար զեկանությունը) յուրագանձնիր պատրաստություններ միանալու ժամանակ արտադրությամբ յուրագանձնիր պատրաստություններ միանալու ժամանակ արտադրությունը էին նաև էլեկտրաէներգիա արտադրելու նպատակով:

ժամանակն է և անհրաժեշտ, նշված է Հանրապետության կառավարության 1919 թ. ապրիլի 16-ի որոշման մեջ. որ կեկտրանքներդիս ստանալու և ոռոգման համար շահա-

Հայաստանի ջրախի Հարատությունները : Առաջ Քիմանաների նախարարության
հանձնարքեց զեկուցում ներկայացնել Սպարապետով դաշտում Հրաբաշական
աստվածութեան կառագումը և ամսին, կազմել Հնատառության աշխատանքներ-
ընչ Հնատու քարար ճամփ և գաս նախարաշալքը : Հրաբիրք սամանական ամենաշատ զորքի
ցեղուն Համար : Այդ որոշակի հնատառության և խորհրդարանի նորա-
րանքարությունը ու որոշակի նկատ նոնենազգ Հարցի հայր Հարեւությունը :
ուայսարության ասթիթի 18-ի նիստու լուց ֆինանսների նախարարության զեկու-
ցը Ա. Զավահերի նախարարի, այս է Հայաստանի ջրախի Հարատությունները շա-
րությունը նախարարի Հնատառությունները և ուստաման աշխատի թյունները շա-
տասակի 4 միլիոն առողջ վարդ բացին մասին : Իրա Հնամար որինք էր նընտաւելու
յատակին խորհրդարան կառավարության վերաբերյալ վարդի օգտագործան և գոր-
աններու իրավունքը¹²⁵:

Հեռանկարային մեծ հշանակություն ունեցաց նշանակագործ քաղաքացիությունը ու անհետացները, այդ թվական ամբիջի ուրի կոնցենտրացիոն լուծուցումը մեջ՝ պարագական «Հյուսի-Իրավա անդամական փրության ժամանակակից Փառա խաչ Մակինսկին էր, որը 1920 թ. ապրիլին Համապատասա ան բնականու գովազ էր Հյանապատական կառավարությանը: Խնայ երկու է գիտությ օպ և ամակին 1913 թ. ձեռք էր բրի ուսական կառավարության թույազաւի միավու առաջարկական աշխատանքներ ծավալուն Սարգարապատ գաղտնություն երկարակ մար ակարության վեցներով գաշտի մի մասը: 1917 թ. ինդարատուն պայմանագրի էր Հա ասան 43 Հազար դեսարտին տարածություն 75 տարով քարամակաբու մասնին: Նկատ հնանուց այժ Հանապատակները, ու Սարգարապատի զայտա անցել է Հյանապատակ Հնար ության ասկանառության ներք, ապ, որ ինքը ծախսէ կ 600 Հազար ուռիլի ու սկզ ասարհեց Հյանապատական աշխատանքները, որու իրանակարգի են 17 ճարտարագ անդամական լուծուցումը ինձնենք Ազարային բնական գույնու անդամական լուծուցումը ինձնենք Հյուսի-Իրավա անդամական գույնու անդամական լուծուցումը²⁶:

ամբազգիք Անան ինք ճամփորդ ի թշուած և քրտուասած առ պահածոյ զարբեցալ: Այդ պահազգության ուշադրության է ամբան Համապատ Օհանականի արբեցալ: Նոյ ամբազգության ուշադրության է ամբան Համապատ այսամասն սերկարացոցից Եվրոպական կարծիքը: Նոյ Փարիզից գրած նամակում թիվ 1202 Համապատության կառավարության խորհուրդը էր տայի մերձի Սուրբառքի, բանի որ այդ ճարպարք կարող էր առա կրտսարքի ինչեւ Համապատության համար, ուղարկեած կարող է ի հջեցի Անան ինք ճամփորդ արցափառ շրանինոյ Զանգար գրազգան գետը, և անպատ դարձել ամբողջ Արքաւասած զամարտ¹²⁸:

Ի գեր Ասուարտն անձամբ Հանդիպի է Հ. Օհանանանի զեկավարած պատուիքա-ության հետ մի Փրանսիացու ուղեցությամբ: Պարզուել է, որ Փրանսիական ճարտա-

¹²⁵ Stein, *Empire*, p. 73.

¹²⁶ Տես նույն լուրջը, 3, 199, գ. 1, գ. 139, թ. 206:

¹²⁸ Stein նույն տեսքում, 3, 200, գ. 1, գ. 355 (վահական II).

¹ See *ibid.*, p. 200; *q. 1, q. 355 (卷之二), p. 343-344.*

բագեսների մի խուզը՝ Ֆրանսիայի կառավարության վերաբենքնեման նախարար Լու-
չըրի գլխափորությամբ, Սայաւարի գրքին մասնակից ին դարձել։ Հ. Օսահանյանը
շորի գլխափորությամբ, Սայաւարին էն հարձագիր ին Հայաստանի բնական հարսու-
թյուններ է, որ կազմը պատրաստում էն հարձագիր ին Հայաստանի բնական հարսու-
թյուններ գրա, ուստի նա իր պարտը էն Հայաստան տեղեկացնել Հայաստանի կառա-
վարությամբ, որ վերջին նախապարտաստի «ապաշտանակելու Համար»։ Դարձվում է
գլուխթիւն, որ վերջին նախապարտաստի «ապաշտանակելու Համար»։ Դարձվում է
նաև, որ Անգլիայի արտաքիր գրօնիք նախարար Ա. Բավուորը նամակով Սայութիւնի
Հայաստան է, թի Կայսարի բախտը որոշելիս Անգլիան «աշք իր գլուխնա պարուն
Սայութիւնը աշ հայրեց»։

Ի գերա տակածին 1911 թ. Սայութիւնը միջնորդությունը քննարկելու ժամանակ, բա-
ցանան կարծիք էր Հայուսնել նաև Հարդրությունը ցրական վերաբենքությունը¹²⁹։

Մայիսին կարծիքը («Ղ. Մոյիրյան և որդից» առևտարկան տուն) առաջարկած կանցե-
սիայի նախագահու կառուցվում էր Հիգրոէկիլեկտրուտիկայի Երևանի և Էջմանի գալանտ-
ություն, ինչպատճեն էլեկտրականության ապահովությունը, գործարանների կառուցելու և
այլ նպատակներով։ Ամերիկան «Ակերանուն ինքնուկ» բաժնինքան ընկերության
գյուղատնտես Բարսեղ Փարագանոնով ցանկանում էր Հայաստանում ստեղծել տարբեր
ցուցադրապատճեն։ Հայաստանի ցյուղատնտեսային և պետական գործադրի նախա-
րարությունը պատասխան էր ցանկանում տարածել «Փանկիլեռ և հնկիրելուն» կամակիր-
պության 860 քառ. մ տարածք Հայականերու առաջարկին, պարտեզ շինյարացի պան-
րագործ ընտանիքներու բնակիցներու և կաթանատնեսական ու հոգագործական օրինակելի
անոնքին կազմակերպության վերաբերում։

ԱԱՆ Հայաստանության ներկայացւցիչ մայոր Հայուսէլ 150 Հեկտար Հող իր բանջա-
րանցից մերժություն մակերեւ Հայուս պայմանագիր էր ստորագրել էջմանի շրջանի
վերաբենքացած Թուրքմենսու (Անգարա) պայմանը հետո՝ Տեսոր Դեկիմուր վերա-
բերում էր նամակի որոշման թւույտությամբ։ «Եթեանի շուըըը 50 մղան շառապիդով
հրապարակում, – նշանակ է կառավարության որոշման մեջ, – նամակի հնաստուգումները
կատարելու բացառիկ օսպին (իրավունք – խմբ) տալ մայոր Դեկիմուր։» Նամակ գտնելու
դեղուում «աշբարտության շահագործման գիլիադոր արտակարգ իրավունքը» վերաբան-
վում էր մայոր Դեկիմուր¹³⁰։

Մերձական Արևելքի ամերիկյան նպատամատույց կոմիտեն ևս ցանկություն է
Հայուսնել վարձակալելու 50 Հազար գետախտին հող՝ Հայաստանի մշակությամբ զարգի-
լու առաջնություն¹³¹։

Հայաստանի կառավարության նվազագույն ծրագրի տնտեսական ինքնինքնիր թվում
բարակայում էր Հոգային բարեփոխումները։ Սակայն իրավագությունների մնթացքը
տվյալ խնդիրը գործարակայի Արևո կարելու հարցը, որ կենսորության տեղ
էր դրանու կառավարության գործունեության մեջ, Հայրեհազարացի գաղթական ու
փառատական բնակչության համար շատարագայի կարգավիճակին էր։

Խաչես այլ, Հոգային հարցում ևս Հայաստանի Հանրապետության իշխանություն-
ները չեն շատարագ ընտեսնել որ օրինարկություն՝ սպառագր պետության սամանաների
և Հոգային ֆոնդի որոշմանը։ Հոգային հարցում ուժի մեջ էին Անգլիականից կոմիտա-
րիան 1917 թ. գետականիքի 16-ի և սեպտ. 1918 թ. մարտի 7-ի որենքները, որոնք ընթա-
լի ուղի մունիցիպալ հանրական մեջ էին հանդիպել անգլիական գործադրությունների
մեջ էին առաջ առաջ գործադրությունները և անգլիական գործադրությունները։

Պայման ֆոնդը, գտնվելով տեղական ինքնախարարությունների տրամադրության տակ, օգ-
տագործում էր համագործելու վարձակալության միջոցով։

Որոշումը կիսասպառություն էր Համար գենես նախորդը իշխանությունների ժամանակ
կազմակերպի էին Հոգային կոմիտեներ (Երևանի նախանձի Հոգային կոմիտե, որը վե-
րակազմվեց պիտիադոր Հոգային կոմիտե, և գավառային կոմիտեներ), որում, սակայն,
չին շտաբում արտ կանք էր անգամ այդ օրենքները։ Նախ Հայաստանում չառ քիչ էին
կապահանդիսական հոգերը, մոտ կորցվեց էլ պարզացու Հայաստանի առաջնադիմու-
թյուն է հայկակությունը։ Այնուամենանիք իր որոշումը ապահովությամբ որ աշխատանքը կատարվեց օրենքու-
թյան կիսասպառություն նախանձի Հոգային կոմիտեներու ուղղությամբ։

1919 թ. մայիսին Հաստատացի Հոգային կոմիտեներ հայտ էր Հոգային բարենորդությունը, իսկ Հու-
նիսին՝ «Կազմաձատերերին թողնվելի Հոգային սահմանադրությունը անցա-
րանական մնացնեց մնացնեց որոշում 1918 թ. մարտի 7-ի Հոգային օրենքը մենքերում անց-
կացնելու մասին» հրամանը։ Ընդունեց նաև վիաջուղ Հոգային կոմիտեներ հանցագոր-
դա Հրահանց։ Արդեն 1919 թ. Հոգային կոմիտերի կոմիտեները, ուս ինքը հարցարաւում արած
Հայաստարության, Հոգային կոմիտեներ սպասարկելու էր ընդամենը 8500 դեպարանին
տարածությունը 16 կամականիք գրամականը։ Խոհ պահ զավանական բանականությունը, ոչ մի
գործ չէր արգի, «եթե զոր է Հայամարենք գավառական կոմիտեների կազմակերպությունը»¹³²։ Մինչեւ առաջին բանականիք կիս մասնաբարությունը 21 և վարապատական 7 կամականիք
մեջ 875 դեպարանիք բանականիք տարածությունը։ Հոգային կոմիտեների կողմէն մասնակի դուրա-
րավանին էին հնաթարկիլ Մելիք-Ակամայայների «Չաղը», Աթերեկյանների «Եղագուր»,
Խանայանների «Քեթեկան» և այլ կազմաձատեր։ Բնագրապահ Հոգերը զյուղացներուի
կողմէն օգտագործում էին ինք վարապատական հոգերին, ապա զրանք առաջարկություն էր Հոգային կեկիլեցապատակն ու վաճառապատակն գույղերին, ապա զրանք
այլ մասնակի մասնակի զրելի անձնանիւթյուն։ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գնորդ Ե-ն
1919 թ. օգոստասի վերջին (սեպտեմբերի ծին) ինձել էր իշխանություններին Հոգա-
յին օրենքի գործարարությունը մնացածանակ հնատագելու ներառանքը մնիչեւ ազգային
սահմանուրի դողու գումարականը¹³³։ Իմ մասն մնաց մասնաւությունը («Եղինակին»)
շաբաթաթիւթը տպագրագայ մի շաբաթ հոգագում հոգա հոգամարտիւթյունը և աշխատանքանը 7 կամականիք
մեջ 875 դեպարանիք բանականիք տարածությունը։ Հոգային կոմիտեների կողմէն մասնակի դուրա-
րավանին էին հնաթարկիլ Մելիք-Ակամայայների «Չաղը», Աթերեկյանների «Եղագուր»,
Խանայանների «Քեթեկան» և այլ կազմաձատեր։ Բնագրապահ Հոգերը զյուղացներուի
կողմէն օգտագործում էին ինք վարապատական լոյց գործունեալիւթյամբ, որը իրականացնում էր Հոգային կեկիլեցապատակն առաջարկությունը։ Փատութեան, մինչ Հայաստանի իրուրացանցը Հայոց
առաջարկությունը առաջարկություն էր գույղացան լոյց գործունեալիւթյամբ։

Ինչ զերեաբեր է կեկիլեցապատակն ու վաճառապատակն գույղերին, ապա զրանք
այլ մասնակի մասնակի զրելի անձնանիւթյուն։ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գնորդ Ե-ն
1919 թ. օգոստասի վերջին (սեպտեմբերի ծին) ինձել էր իշխանություններին Հոգա-
յին օրենքի գործարարությունը մնացածանակ հնատագելու ներառանքը մնիչեւ ազգային
սահմանուրի դողու գումարականը¹³⁴։ Իմ մասն մնաց մասնաւությունը («Եղինակին»)
շաբաթաթիւթը տպագրագայ մի շաբաթ հոգա հոգամարտիւթյունը և աշխատանքանը 7 կամականիք
մեջ 875 դեպարանիք բանականիք տարածությունը։ Հոգային կոմիտեների կողմէն մասնակի դուրա-
րավանին էին հնաթարկիլ Մելիք-Ակամայայների «Չաղը», Աթերեկյանների «Եղագուր»,
Խանայանների «Քեթեկան» և այլ կազմաձատեր։ Բնագրապահ Հոգերը զյուղացներուի
կողմէն օգտագործում էին ինք վարապատական լոյց գործունեալիւթյամբ, որը իրականացնում էր Հոգային կեկիլեցապատակն առաջարկությունը։ Փատութեան, մինչ Հայաստանի իրուրացանցը Հայոց
առաջարկությունը առաջարկություն էր գույղացան լոյց գործունեալիւթյամբ։

Ակսատամությունը ննշեց հետո կազմագործությունը ուսումնասիրեց ու քննար-
կեց նա պատաճաները՝ զրանք այլու հույսու հայու առնելու, նորերը կախելու նպատա-
կությունը։ Ստեղծեց հարց ուսումնասիրեան Հանձնառողությունը գյուղատնտեսության և պետա-
կան գույղերի սահմանար Ա. Վրացյանի համարականությամբ։ Հանձնառողությունը մասից նոր
օրենքների սահմակիցին, որին կայցատար էր Ա. Վրացյանը, խոստությունը հոգային

¹²⁹ Տես Անյուն տեղուն, ֆ. 336, գ. 1, պ. 127, թ. 22–27:

¹³⁰ Տես Անյուն տեղուն, ֆ. 200, գ. 1, պ. 22 (նաև II), թ. 268:

¹³¹ Տես Անյուն տեղուն, ֆ. 203, գ. 1, պ. 179, թ. 142:

Նախարարների խորհուրդը, որը տվյալ պահին սառեւմների էր խորհրդարանի գործառությունը. 1920 մ. Հաւանական ժմբակ հաստատեց «Հայոցի Հայութ մաքրման և անուն օրբանի պահպան» նոր օրենքով փայտարկ Խափառի Հոգային կորպուսների և պահանջման գրանց գործադրությունը հազարամասի Հայոցի Հայութ մաքրման և անուն օրբանը հայութ Հայոց պարտքություն համարությունը: Իրավունք պարագանելութեան էր շրջի գաղտնաբառը և ամրաց ամենակարգ ժամանակաշիջուղ ու պահանջանական բարը անառատապահություն, վախճառքական և լյար հոգիք, պետականացրած Հօգա ռաշխախ գրագիւղյամբ, լյարը պյուղերու նոր ազգապահանչութեան տեղապարհ, ցուցանարկ և տակած ընդունեց պետական լյարը գյուղերը, ասեղքը անտառակեր ապահովության միջնորդը, ուժեւ Հոգային վճեմքը, կարգադրություն Հայութ Հայութ պահպանի նորությունը¹²⁵:

Հոգային նոր օրինակը թվում էր ՀՀ դրագիք, որը պահապանում էր հաւենիքի հոգային թվականը և համապատասխան օրուառողջությունը նրան հավաստաբար բահանձնում էր աշխատավորական ազգությունից և պարբերական մերարտածանությամբ:

Նոր հոգինքի օրենքին առաջարկում էր գրքունենակ թագավոր այս ծրագիր, իսկ նրա կիսասպազման Համար աստվածանում էր ընդամենը չորսամյա ժամկես այն դապրում, երբ դրա Համար Հարգանքը կլիներ բարձրացնելու տարիներ։ Օրենքի ընդունելիք ամենաշատ հնա պահից նրա կիսասպազմումը։ Աշխազու, Հարաբերակ հօգային Հարցը Ժմանական բարձրացնելու դեպքու ոչ այնքան կարգապահարկան հոգափառության վերաբերյալ էր, որքն Հոգինքի հարգաբերությունների կարգապարումը պահպերի միջև և պահպերի ներուաւ։

Անցուած, ապրեթակնիքի վիճակը բարձր առանձին որոշում կատարելով, կազմածածիքն նկատուած թէ—որ հաստիաց պարզութիւն կատարելով Հայաստանի Հանրապետութիւնն կազմաքարութիւնն է գումառած կամ փորձուած կամ մզգացն այս ծանր տպագրութիւնու որ ստորդիմի էր Հայ-ապրեթակնիքին ներբեռ Հայաստանու ու մասնաւ

բր Հեմականոց՝ Քանոնը որ սահմանափառ միապատճենակի պատասխանականությունը ապրելիք անվանությունը կազմությունը էր կը պահ միայն շատ աշամանափակ թըությունը, ուստի այդ չէր կազմ նոր բարգարականացնելու ստեղծել եկիրին ներություն. Տեյզյա որոշումներ Հանրապետության կառավարությանը նպաստակ ունենալու անհնարինությունը առ իր քանագիք էր ապրելիք նաև երթուղարական առաջնական մասնակի պատճենի պատասխանությունը. Խականական պատճենի պատասխանությունը՝ կազմականությանը պատասխան ապա այս գետքուն կարմարը Հարցի քաղաքական կողմն էր ինչ Նախարարության արտօնությունը կամ բացառապես կարող էր լինել միայն ժամանակակիցը (մինչև Հազերի Համայնշացման մաս 1920 թ. Հունվարի 4-ը օրենքուն):

Հանիսիք Գ-ի օրինքի կենաւգործումը պահպան անդիմապն. Ծովոտու մկզբն խորհրդարանու ունեցած զինուցման մեջ փարացան Հ. Հանաւայութիւն անդեկանում է. որ Հայոցի Հարցը լուծեն Համար Էջմիածնի, Եղվանի, Իշխանի, Քիլիխանի, Կարապայի գատառներու ու չշահանքում և Վարչ ճորտը Հայութիւն Հասուկ մաքմիները Հանգությամբ առաջ են տանում օրինքի կատարումը: Խանակին կարգավիճակի պահպան պատասխանութեամբ գեղաս աշխատանքներ չին ծախզիի: Միայն Մաշկար շրջանու ունեց մասնակի պազպանացին իր լուսա պատութիւնը 16 Հազար զեսաւան ասքարութիւնն: Սահամանու զյուղի առաջարկ է սահամանացին լին 5 Հազար զեսաւան Հող¹²⁰: Սակայն քա Հասա թուրք - Հայկակն պատասխամի պատասխանը Հոդային բարեփոխութիւններից զործնեաց ընդհաւածք, և Հարցը լուծումը ժառանգութիւն մնաց խորհրդային իշխանութեամբ:

¹⁸⁵ Stiu Činujiši učenjanič, Š. 203, g.1, q.119, p. 47.

¹³⁶Տես Ժողովուրդ, 1920, թիվ 92:

¹³⁷ Տես Պայտառակի Քամրապետության պաօլամբնողի օրենքները (1918–1920 թթ.), վազ. 743, էջ 322; ՀԱՄ, ֆ. 199, գ. 1, գ. 166, թ. 71:

¹³⁸ Տես Եղիշյանում, գ. 1, գ. 96 (ՂԱԿԱ 11), թ. 59:

¹⁴ See *ibid.*, p. 1, q. 56 (卷之二), p. 59.

³⁹ Տիկ Յանոց պատճենություն (բարսելով ձռնվածք), էջ 134:

**Աղբյուրը՝ «Հայոց պատմություն. նորագույն ժամանակաշրջան
(1918-1945)», հ. IV, գիրք I, խմբ. Խորհուրդ՝ Վ. Բարխուդարյան և
ուրիշ., ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ, «Զանգակ-97» հրատ.,
Երևան, 2010, էջ 52-61:**